

PALEO-AKTUEEL

Met de jaarlijkse uitgave van *Paleo-aktueel* geven de medewerkers van het Groninger Instituut voor Archeologie van de Rijksuniversiteit Groningen inzicht in een deel van het lopende onderzoek van het instituut.

Redacteurs voor dit nummer: S. Arnoldussen, R.T.J. Cappers, G.J. de Langen, E. van 't Lindenhout, J.H.M. Peeters, N.D. van der Pers, W. Prummel, D.C.M. Raemaekers

Redactiecoördinator: N.D. van der Pers

Vormgeving: S.E. Boersma, M.A. Los-Weijns

Omslagontwerp: S.E. Boersma, M.A. Los-Weijns

Foto omslag: een kern van Zeijen (Foto R.T.J. Cappers, RUG/GIA). Zie artikel Van de Lagemaat *et al.*

ISBN 9789077922965

ISSN 1572-6622

Website: www.paleo-aktueel.nl

Adres van de redactie

Rijksuniversiteit Groningen
Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)
Poststraat 6 9712 ER Groningen
Tel.: 050 363 6712 fax 050 363 6992
gia@rug.nl

Adres van de uitgever

Barkhuis Publishing
Zuurstukken 37 9761 KP Eelde
Tel. 050 3080936 fax 050 3080934
info@barkhuis.nl www.barkhuis.nl

**university of
groningen**

**groningen institute
of archaeology**

© GIA. Inlichtingen:

www.rug.nl/let/onderzoek/onderzoekinstututen/gia/publications

Paleo-aktueel

22

Rijksuniversiteit Groningen / Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)
University of Groningen / Groningen Institute of Archaeology
& Barkhuis
Groningen, 2011

In dit nummer: 1) Nederland, 2) Schotland, Groot-Brittannië, 3) IJsland

In dit nummer: 1) Vlieland, 2) Groningen, 3) Vriescheloo, 4) Balloo, 5) Eexterveld, 6) Tynaarlo, 7) Zeijen, 8) Swifterbant, 9) Tiel

Inhoud

VOORWOORD	VII
D. STAPERT, G.J. BOEKSCHOTEN & L. JOHANSEN Een Levallois-kern en een bijzondere geslepen bijl van Vlieland (Fr.)	1
E. VAN DE LAGEMAAT, D. STAPERT & L. JOHANSEN De kern van Zeijen (Dr.): vuursteenbewerkers groot en klein	9
M.J.L.TH. NIEKUS Ruimtelijke configuraties van mesolithische haardkuilen in Noord-Nederland	16
R. FENS & W. PRUMMEL Wilde koeien in de kudde	24
D.C.M. RAEMAEKERS Iets nieuws uit Swifterbant (Fl.). Het aardewerk van S25 als sleutel voor nieuwe vergezichten	32
A.L. VAN GIJN, J. GEUVERINK, J.J. WIERSMA & W.B. VERSCHOOF Hunebed D6 in Tynaarlo (Dr.): méér dan een berg grijze stenen?	38
S. ARNOLDUSSEN & A. BOUMAN Van de wal en het veld: nieuw archeologisch onderzoek aan Celtic fields	45
D. POSTMA Vroeg-middeleeuwse bouwtradities in het zuidelijke Noordzeegebied	55
H.A. GROENENDIJK, E. RENKEN, J. VAN DER VEEN & H. WOLDRING Terug naar Vriescheloo (Gr.)	65
W.A.B. VAN DER SANDEN Terug naar het Ballooërveld (Dr.), deel 1	75
S.R. KAAIJK, R.T.J. CAPPERS, I.L.C.C. VAN DER VELDE, M.S. VAN BRUGGEN, F.B.J. HEINRICH & A. UFKES ‘Appels met peren vergelijken’: een beerputvulling uit Tiel (Gld.) energetisch geschaald	84
L. VERHART De vroege correspondentie (1912-1924) van A.E. van Giffen	92
H.T. WATERBOLK Tjeerd van Andel en het begin van de pollenanalyse in Groningen	100

Voorwoord

Deze tweeëntwintigste *Paleo-aktueel* bevat dertien wetenswaardige artikelen, gekenmerkt door een populair-wetenschappelijk karakter, met resultaten van recent uitgevoerd en lopend archeologisch onderzoek door het GIA. De bijdragen in deze uitgave behandelen sterk uiteenlopende archeologische perioden: van het Midden-Paleolithicum naar de Middeleeuwen tot aan de Twintigste eeuw.

Inhoudelijk weerspiegelen de artikelen de veelzijdigheid van archeologisch, archeozoologisch en paleobotanisch onderzoek, waarbij zowel vuurstenen, als aardewerk, hunebedden en zaden en vruchten van voedselplanten aan bod komen. De focus ligt dit jaar op onderzoek in Nederland, meer specifiek: Friesland, Groningen, Drenthe, Flevoland en Gelderland. Zowel de interpretatie van de DNA-analyse van oerrunderen in Europa, als de Celtic fields in Noordwest-Europa en de studie van zodenhuizen die onder meer in Schotland en IJsland voorkomen, nemen de lezer toch nog even mee over de grens. Alle dertien artikelen verdienen een korte introductie:

Het nummer opent met een onderzoek naar op Vlieland aangespoelde prehistorische artefacten, met speciale aandacht voor vuurstenen werktuigen, waaronder een bijzondere bijl van kristallijn gesteente ► Het daaropvolgende artikel over vuurstenen betreft een studie naar de kenmerkende verschillen tussen beginnende en ervaren vuursteenbewerkers ► Typen configuraties en hun ruimtelijke verspreiding maken deel uit van het onderzoek naar mesolithische haardkuilen, waarbij het achterhalen van de functies interessante patronen laat zien in de ontwikkeling ► Het uitgestorven oerrund staat centraal in een archeozoologische studie naar de domesticatiegeschiedenis aan de hand van (oud)DNA-analyses aan botfragmenten ► De bestudering van Swifterbantaardewerk, gevonden tijdens booronderzoek op een nieuwe vondstlocatie bij Doug's duin, heeft belangrijke aanwijzingen opgeleverd over de ontwikkeling van het riviersysteem en aardewerkpatronen ten tijde van de Swifterbantcultuur ► Dat Drentse hunebedden meer dan een 'grijze berg stenen' zijn, blijkt uit het onderzoek in Tynaarlo waarin materiaalkeuze en fysieke kenmerken centraal staan en de binnenruimte uniek in beeld kon worden gebracht met behulp van een 3D-scanner ► Nieuw onderzoek aan Celtic fields op het Noordse veld te Zeijen is uitgevoerd voor het nader bepalen van het ontstaan van deze gecompartmenteerde akkercomplexen ► De beschrijving van vroeg-middeleeuwse bouwmethoden, waarbij onder meer gebruik werd gemaakt van zodenmuren en houten bouwelementen, biedt waardevolle nieuwe inzichten ► In het artikel over de voormalige veenkolonie Vriescheloo wijzen pollenanalyse en de bestudering van aardewerkvondsten op een geleidelijk verplaatsingsproces van de vroeg-middeleeuwse nederzetting ► In de uiteenzetting over het speurwerk naar menselijk botmateriaal van de Galgenberg op het Drentse Ballooërveld blijkt maar weer hoe belangrijk het is om een archeoloog in te lichten in geval van een vondst ► Archeobotanisch onderzoek naar een beerputvulling laat zien dat de verhouding van aangetroffen zaden duidelijk verandert wanneer deze aantallen worden gerelateerd aan energiewaarden ► Professor Van Giffen blijft onderzoekers boeien, zo ook zijn correspondentie en het beruchte Leidse conflict ► Professor Waterbolk sluit het geheel af met zijn herinneringen aan Tjeerd van Andel als student-assistent bij het BAI, waar hij onder meer een pollenlaboratorium inrichtte.

De combinatie van deze bijdragen biedt een waardevolle zienswijze op de context waarin mens, plant en dier in vroegere culturen leefden.

Tot besluit is het vermeldenswaardig dat de *Paleo-aktueel* is voorzien van een vernieuwde omslag en dat zowel de teksten als de afbeeldingen vanaf dit nummer worden omlijst door een meer dynamische vormgeving, met dank aan de GIA tekenkamer, in het bijzonder Siebe Boersma en Miriam Los-Weijns. Wat betreft de inhoudelijke redactie gaat speciale dank uit naar de GIA-onderzoekers: Stijn Arnoldussen, René Cappers, Gilles de Langen, Elisabeth van 't Lindenhout, Hans Peeters, Wietske Prummel en Daan Raemaekers ●

De redactiecoördinator
Daphne van der Pers

De vroege correspondentie (1912-1924) van A.E. van Giffen

Leo Verhart¹

Over de vroege periode van de carrière van A.E. van Giffen (1884-1973) (fig. 1) is niet zoveel in detail bekend. Vandaar dat er de afgelopen jaren een inventarisatie van zijn correspondentie over de periode 1912 tot en met 1924 is uitgevoerd. Deze dient als een van de bouwstenen voor het schrijven van een dubbelbiografie over hem en zijn tegenstrever J.H. Holwerda (1873-1951). De keuze voor deze periode is ingegeven door praktische overwegingen en wegens het feit dat dit het tijdstraject beslaat van de oprichting van het Biologisch Archaeologisch Instituut (BAI). Na analyse kan de enorme hoeveelheid brieven die zich nog in het archief bevindt gericht worden onderzocht. De inhoudelijke keuze heeft te maken met het feit dat het de eerste jaren beslaat van de activiteiten van Van Giffen in Groningen. Na zijn vertrek uit Leiden in 1915, maar formeel in 1917, werd hij eerst aangesteld als conservator bij het Zoölogisch Laboratorium van de Rijksuniversiteit. Op 1 januari 1920 was het BAI opgericht met op 17 juni 1922 de officiële openingsplechtigheid. Pas op 1 november 1928 kreeg Van Giffen een officiële aanstelling als directeur, na die functie de facto zes jaar te hebben uitgeoefend. Een hoogleraarschap zat er nog steeds niet in. Op 1 januari 1930 werd hij wel tot lector benoemd voor onderwijs in de *Praehistorie en Germaansche archaeologie*. In 1939 werd hij buitengewoon hoogleraar in Groningen.

Het brievenarchief

In het brievenarchief van het BAI (nu GIA)

Fig. 1. A.E. van Giffen in 1917 op 33-jarige leeftijd, gefotografeerd vanwege zijn op handen zijnde terugkeer in Groningen (Uit: Professor Van Giffen en het geheim van de wierden, p. 73).

bevinden zich de originelen van ontvangen brieven, kladversies en afschriften van verzonden brieven. De periode 1912 tot en met 1924 beslaat ca. één meter archief, terwijl de overige correspondentie tot 1955, het jaar dat Van Giffen afscheid nam, iets meer dan tien strekkende meter telt. De oudste brieven dateren uit 1912, toen Van Giffen nog in Leiden werkte, maar die hij blijkbaar zo van belang vond dat hij ze heeft meegenomen.

Die eerste jaren, tot 1923, werd het brievenarchief niet systematisch bijgehouden; er zijn geen registers van ontvangen en verzonden brieven.

Tabel 1. Aantallen ontvangen en verzonden brieven per jaar.

	Ontvangen	Verzonden
Zonder jaar	3	0
1912	1	0
1913	12	0
1914	7	0
1915	2	0
1916	3	0
1917	16	3
1918	69	5
1919	87	11
1920	182	15
1921	204	7
1922	215	4
1923	281	204
1924	306	397
Totaal	1388	646

den brieven. Er is wel een map met getypte naamlijsten van brieven, maar deze blijken niet volledig te zijn en later te zijn vervaardigd. Vanaf 1923 werden alle afschriften van verzonden brieven bewaard. Uit het voorgaande tijdstraject zijn maar enkele afschriften en (vaak slecht leesbare) kladjes bewaard gebleven. Dit vormt een belemmering voor de vaststelling van de inhoud en het belang van een briefwisseling tussen personen en instellingen. De ingebruikname van een type-machine in 1923 zorgde voor een beduidend grotere leesbaarheid.

Het brievenarchief bevat, behalve stukken over het eigen instituut, ook correspondentie van Van Giffen in zijn functie als conservator van het Drents Museum en van het Groninger Museum. Het is echter niet altijd duidelijk in welke hoedanigheid hij een brief schreef of ontving.

Op het GIA zijn alle brieven uit de mappen *verzonden* en *ontvangen* doorgenomen en tevens is een aparte map met correspondentie met de curatoren van de Universiteit

Groningen van 1912 tot en met 1924 doorgevoerd: in totaal iets meer dan 2.000 brieven. Het merendeel van de brieven is handgeschreven, wat het ontcijferen van de inhoud ervan bemoeilijkte. Het achterhalen van de exacte naam en spelling van namen bleek geen eenvoudige zaak. Een extra handicap daarbij was de slordigheid van Van Giffen.

Om een analyse mogelijk te maken zijn de brieven in dertien rubrieken ondergebracht, in alfabetische volgorde: aankoop, beleid, hunebedden, hunebeddenboek, instituut, internationale contacten, Leiden, onderzoek, privé, publieksactiviteiten, vondsten, varia en onbekend.

De eerste indrukken

De aantallen ontvangen brieven namen door de tijd gestaag toe, met name na de terugkeer van Van Giffen in Groningen in 1917 (tabel 1). Uit de periode daarvoor gaat het vaak om brieven aan collega's met als belangrijkste thema's de terpen en biologische studies naar huisdieren met speciale aandacht voor de hond.

Van de aard van de verzonden brieven krijgen we pas met de correspondentie van na 1923 een beeld. In veel brieven wordt gerefereerd aan bezoeken over en weer, zodat duidelijk wordt dat de communicatie ook mondeling verliep en niet altijd formeel is vastgelegd. Uit verschillende opmerkingen blijkt dat kwesties met een delicaat karakter bij voorkeur in de persoonlijke sfeer werden doorgenomen. Met name in geval van conflicten wilde Van Giffen zoveel mogelijk mondeling overleg en vaak met succes. Hij moet in die gesprekken overtuigd zijn overgekomen, en beter dan schriftelijk zijn zaken hebben kunnen bepleiten.

De toon van de meeste brieven is formeel. Ook nadat men al jarenlang met elkaar correspondeerde, elkaar ontmoette en soms zelfs over en weer logeerde, blijft het "waarde" en "u". Slechts enkele personen worden getutooid, zoals familieleden, P.C.J.A. Boeles (con-

Tabel 2. *Aantallen ontvangen en verzonden brieven per rubriek over de periode 1912-1924.*

	Ontvangen		Verzonden	
	N	%	N	%
Aankoop	143	10,3	29	4,5
Beleid	41	3,0	27	4,2
Hunebedden	7	0,5	98	15,2
Hunebeddenboek	62	4,5	56	8,7
Instituut	169	12,2	44	6,8
Internationale contacten	202	14,6	59	9,1
Leiden	46	3,3	17	2,6
Onderzoek	218	15,7	98	15,1
Privé	44	3,2	10	1,5
Publiek	150	10,8	60	9,3
Varia	103	7,4	78	12,1
Vondst	151	10,9	57	8,8
Onbekend	52	3,8	13	2,0
<i>Totaal</i>	1388	100,2	646	99,9

servator van het Fries Museum) en H. Martin, zijn kompaan in het Leidse conflict.

De thematiek van de brieven over de periode van 1912 tot en met 1924 laat zien dat het onderzoek het belangrijkste onderwerp was, zowel in de ontvangen als in de verzonden brieven (tabel 2). De meeste brieven uit de jaren vóór 1923 hebben echter betrekking op de oprichting van het instituut. Beleidsmatige aspecten in de archeologie werden belangrijker vanaf 1923. Toen begon Van Giffen pogingen te ondernemen uit zijn noordelijke territorium te breken. Het merendeel van de verzonden brieven beslaat de jaren 1923-1924.

Ook het aandeel van brieven over publieksgerichte activiteiten is groot. Van Giffen staat niet als een groot publieksgericht archeoloog te boek. In het begin van zijn carrière verzorgde hij enkele lezingen, algemene excursies en op speciaal verzoek incidenteel een cursus. Al vrij snel, toen het onderzoek hem meer en meer in beslag ging nemen, ging hij ertoe over publieksgerichte activiteiten te on-

dernemen in relatie tot zijn onderzoek, vaak met strategische doelen voor ogen. Hij nodigde voorzitters van organisaties uit en besturen van verenigingen of politici om deel te nemen aan een excursie of toonde zich bereid een voordracht te geven.

Veel tijd werd er ook besteed aan het zoeken van publicatiemogelijkheden. Het RMO beschikte over een eigen tijdschrift, dit in tegenstelling tot het BAI, waar Van Giffen telkenmale op zoek moest naar een geschikt medium. Publicatie was een kostbare zaak en de budgetten van Van Giffen gering. Door elders te publiceren had hij de mogelijkheid de dure clichés van foto's en tekeningen door het tijdschrift te laten betalen. Hij kon de clichés vervolgens gebruiken voor zijn eigen publicaties. Voorbeelden zijn het hunebeddenonderzoek in Rijs, en De Eese bij Steenwijk en het grafheuvelonderzoek bij Harendermolen.

In het begin van de twintigste eeuw werd de archeologische wetenschap gedomineerd door Duitse en in mindere mate Franse archeologen. De Britse archeologie speelde nog

geen enkele rol van betekenis. Uit de contacten komt dit ook sterk naar voren. Meer dan de helft van de brieven komt uit Duitsland. Nu waren die brieven zelden sterk inhoudelijk. De eerste jaren ging het om lidmaatschappen van archeologische gezelschappen, de aankoop van objecten en boeken en het uitwisselen van overdrukken. In de latere jaren nam het aandeel van aankopen af, maar worden er meer overdrukken uitgewisseld. Van Giffen heeft dan inmiddels enkele publicaties in het Duits geschreven (Van Giffen 1913, 1924).

Zijn contacten met Oostenrijk/Hongarije hadden te maken met aankopen en onderzoek. Er werd enige jaren gecorrespondeerd over de verwerving van de collectie van J. Hinterstoisser. Het transport werd met de Nederlandse Kindertrein van het Rode Kruis naar Nederland geregeld, maar dit had veel voeten in de aarde. Verder werd er regelmatig gecorrespondeerd over het onderzoek in Hongarije door de staatsmusea in Budapest en Wenen, waar Van Giffen enige jaren in participeerde.

Veel van de buitenlandse correspondentie gaat over de betaling van aankopen en lidmaatschappen. Daaruit blijkt dat buitenlands betalingsverkeer in die jaren een hele onderneming was. Door de Duitse geldontwaarding werd getracht zoveel mogelijk te betalen in harde valuta als de gulden en de dollar. Zelfs betalingen in natura kwamen voor. Ook de lastige douaneregelingen is een veel aangevoerd onderwerp.

Twee onderwerpen zijn het waard nog verder in het archief, voorlopig tot het jaar 1930, te vervolgen. Dit zijn de *Zaak Leiden*, met de daarmee verbonden verwikkelingen rond de opgravingsbevoegdheid, en het boek over de hunebedden.² Deze correspondentie is nog niet in de inventarisatie opgenomen, maar de contouren van de ontwikkelingen kunnen al wel geschetst worden.

De Zaak Leiden

Nadat Van Giffen in 1917 uit Leiden was vertrokken na een hoogopgelopen conflict en directeur werd van het BAI in Groningen, bleek dit nog niet het einde van de controverse met Leiden. In de periode erna werden nog diverse activiteiten ontwikkeld om Leiden uit te dagen. Zo probeerde Van Giffen onderzoek uit te voeren op locaties en in regio's die tot op dat moment het exclusieve werkterrein van Holwerda waren. Zo werd in Zuid-Nederland, ver buiten het werkterrein van het BAI in de drie noordelijke provincies, een opgraving uitgevoerd naar de prehistorische bewoning bij de vuursteenmijnen van Rijckholt en probeerde Van Giffen een opgravingpermisatie te krijgen voor het castellum van Valkenburg, onder de rook van Leiden.

Behalve het veldonderzoek werden ook plannen gemaakt om Van Giffen een plaats te geven in belangrijke commissies en werden de activiteiten van het Rijksmuseum van Oudheden, met name de publicaties van Holwerda, geanalyseerd. Bij die activiteiten speelden mensen als G. Vriend (Den Haag), prof. dr. J. Huizinga (Leiden), M. Onnes van Nyenrode (De Eese bij Steenwijk), prof. dr. N.J. Krom (Leiden), F. Lieftinck (De Punt), prof. dr. W. Vogelsang (Utrecht) en dr. M.A. Evelein (Directeur Rijksmuseum Kam) een belangrijke rol.

In het Leidse conflict had Van Giffen opmerkelijke resultaten geboekt. Een aanvankelijk klein intern verschil van mening was uitgegroeid tot een zaak waar particulieren, commissies, universiteiten, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OK&W) en de minister-president bij betrokken raakten (Verhart, 2005). Dit verschafte hem een sterke basis voor zijn uiteindelijke ontplooiing in Groningen. Een belangrijke rol in het conflict speelde een netwerk van particulieren die het voor Van Giffen opnamen en hem met raad en daad terzijde stond.

In 1918 en 1919 werden enkele bijeenkomsten georganiseerd bij M. Onnes van

Neyenrode op zijn landgoed De Eese bij Steenwijk. Onnes van Neyenrode was van Duitse komaf, opgegroeid in Groningen en rijk geworden in de koffiehandel. Deels ging het om bilateraal overleg, maar enkele malen waren er ook andere personen bij betrokken, zoals de eerdergenoemden G. Vriend en W. Vogelsang, later lid van de adviescommissie inzake de musea. Onderwerpen van bespreking waren een kritische analyse van het werk van Holwerda en de mogelijkheden om Van Giffen een rol te laten spelen in belangrijke commissies en verenigingen. Details over die gesprekken zijn helaas in de correspondentie niet terug te vinden.

In het begin van de jaren twintig van de vorige eeuw werd er gewerkt aan een nieuwe regeling voor het museumwezen, waarin ook de activiteiten van de verschillende rijksinstellingen op archeologisch gebied benoemd zouden worden (Eickhoff, 2003: 179–209). Tot op dat moment kon iedereen doen wat hem goeddunkte en bezat het RMO een min of meer algemeen aanvaarde positie als centrale opgravingsinstelling. Van Giffen zat niet zelf in de commissie die een nieuwe regeling moest formuleren, maar was van vrijwel ieder detail op de hoogte door contact met het lid W. Vogelsang, ondanks diens plicht tot geheimhouding. De potentiële instellingen die ook een opgravingbevoegdheid zouden kunnen krijgen – Van Giffen in Groningen en Evelein in Nijmegen – , pleitten voor een sterke decentralisatie van het archeologisch onderzoek. Van Giffen speelde in die voorstellen een belangrijke rol. Zelf staat hij – vermoedelijk uit strategische overwegingen – niet als medeauteur van een tegenvoorstel te boek, in tegenstelling tot Boeles, Evelein en de directeur van het Groninger Museum P.H. Coster. De voorstellen bleven overigens vruchteloos.

Van Giffen werkte nauw samen met H. Martin, een autodidact op het gebied van de archeologie, die echter al tijdens het Leidse conflict uit Leiden vertrok. Er is nog maar

weinig van hem bekend over de eerste fasen daarna. Deze makkelijk beïnvloedbare man was medeauteur van een rapport dat de in hun ogen kwalijke handelingen van J.H. Holwerda aan de kaak stelde (Verhart, 2005). Hun samenwerking zou uitmonden in een levenslange vriendschap op afstand. In 1913 zorgde Van Giffen ervoor dat Martin zich beter kon bekwamen in tekenen, wat hem een baan opleverde als tekenleraar in Leeuwarden. Hij was in de jaren 1916–1919 tevens directeur van het Fries Genootschap.

Vanaf 1920 correspondeerde Van Giffen weer met Martin. Deze bleek in Amersfoort te wonen en leraar te zijn aan het plaatselijke gymnasium. In 1922 voerde Martin onder auspiciën van de Utrechtse Provinciale Commissie van Toezicht de opgraving uit van een grafheuvel bij Soesterberg. Het onderzoek kenmerkte zich door problemen in de uitvoering en de publicatie, een patroon vergelijkbaar met het onderzoek dat Martin in Heerlen uitvoerde in zijn Leidse tijd en waarover Holwerda slecht te spreken was (Verhart, 2005). Van Giffen bleef het, ondanks de verschillen van mening die ze hadden, opnemen voor zijn vriend en probeerde in een uitgebreid nawoord op de uiteindelijke publicatie de meeste plooiën glad te strijken (Martin, 1924).

Niet onbelangrijk is dat Van Giffen vanaf 1917 door zijn functie als conservator van het Zoölogisch Laboratorium medewerker was van de Rijksuniversiteit Groningen. In de ogen van Van Giffen was hij dus, zeker vanaf 1920 als directeur van het BAI, gelijkwaardig aan de rijksambtenaar Holwerda. Hij gebruikte dit als argument in de discussies over het archeologisch onderzoek in Nederland. Vaak stelde hij bij het eerste overleg van een onderzoek dat de opgraving moest worden uitgevoerd door een rijksinstelling, omdat anders de vondsten en belangrijke wetenschappelijke gegevens verloren zouden raken. Vermoedelijk zullen enkele van zijn gesprekspartners bij die rijksinstelling aan

het RMO gedacht hebben en zich daardoor coöperatief hebben opgesteld. Vervolgens benadrukte Van Giffen dat hij en zijn instelling uitstekende (rijks)representanten waren en in staat waren het onderzoek op zich te nemen. Een voorbeeld daarvan is het plan om opgravingen uit te voeren in het castellum van Valkenburg bij Leiden (Verhart, in voorb.).

Verbonden zijn aan een rijksinstelling bood ook praktische voordelen. In 1923 vernam Van Giffen bij geruchte dat hij gebruik zou kunnen maken van portvrije dienstenvoloppen. Hij vroeg aan het ministerie om opheldering over deze zaak!

Tot slot nog een enkele opmerking over de keuze van Van Giffen voor onderzoeken buiten zijn noordelijke werkgebied. Elke mogelijkheid die zich voordeed pakte hij met beide handen aan. Vóór 1941 groef hij onder andere in Duivendijke (Zeeland), Rijckholt (Zuid-Limburg), Ressen (Gelderland), Utrecht en Heerlen (Zuid-Limburg).

Het kan zijn dat het Leidse conflict in die keuze een rol heeft gespeeld, zoals bijvoorbeeld in Rijckholt. Holwerda meende dat de vondsten van vuursteen te maken hadden met mergelwinning in de Romeinse tijd. Als ze al prehistorisch zouden zijn, dan waren ze niet zo oud. Uit de correspondentie komt naar voren dat Van Giffen daar anders over denkt. Hij stelde in 1923 en 1924 een onderzoek in en ontdekte de vuursteenmijnen (Van Giffen, 1925).

De door Holwerda geopperde theorie dat grafheuvels als houten koepelgraven zijn gebouwd, lijkt Van Giffen gestimuleerd te hebben zijn toch al goede opgravingstechniek nog verder te perfectioneren. Zo ontwikkelde hij in verschillende stappen de kwadrantenmethode waaraan hij veel van zijn roem te danken heeft.

Het hunebeddenboek

Het meest monumentale boek op het gebied van de Nederlandse archeologie is de drie-

delige publicatie over de hunebedden van Nederland (Van Giffen, 1925-1927). In 1919 stelde Van Giffen op verzoek van de commissaris der Koningin in Drenthe een rapport op over de toestand van de hunebedden. Als uitvloeisel van dit verzoek onderzocht Van Giffen enkele hunebedden (Van der Sanden, 2007). Hij was daarvoor financieel mede in staat gesteld door een bijdrage van fl. 4.000,- van Onnes van Neyenrode, met als voorwaarde dat de vondsten in Drenthe zouden blijven. Holwerda was hier zeer ontsteld over omdat het tegen de regeling van 1887 in ging waarin het principe was vastgelegd dat vondsten uit het hele land in het Leidse Museum van Oudheden zouden worden opgenomen. Holwerda nam het mede zo hoog op omdat het onderzoek ook was uitgevoerd met steun van het rijk in de vorm van een subsidie.

Zijn bezwaren werden echter terzijde geschoven en in 1920 kreeg Van Giffen ook nog een staatsopdracht om een studie te verrichten naar en een publicatie samen te stellen over de Nederlandse hunebedden. In mei 1920 werd hem een subsidie van fl. 6.500,- toegezegd. De publicatie zou binnen twee jaar moeten verschijnen. Het project zou echter grote vertraging oplopen door te grote ambities van Van Giffen, persoonlijke omstandigheden van de uitgever en de auteur, problemen in de afwerking van het boek en financiële tekorten. Het ministerie van OK&W zou de subsidie verhogen tot fl. 8.500,- en Van Giffen moest aan het eind nog op zoek gaan naar een extra bedrag van fl. 2.000,-, bijeen te brengen door particulieren.

Dat Van Giffen de staatsopdracht kreeg om deze publicatie samen te stellen is op zijn minst opmerkelijk te noemen. Holwerda was toch de eerst aangewezen voor staatsopdrachten. Hij was immers de door het rijk aangestelde archeoloog die vanuit het RMO prehistorisch onderzoek moest uitvoeren en op dat terrein ook zijn sporen had verdiend. In 1912 en 1913 had hij in Drouwen en Emmen in totaal drie hunebedden on-

derzocht en de resultaten daarvan binnen zeer korte termijn gepubliceerd (Holwerda, 1913a, 1913b, 1914). Met dit onderzoek oogstte hij toen veel (inter)nationale bewondering, en ook onze huidige generatie kan er waardering voor opbrengen.³ Daarnaast was een deel van de hunebedden rijkseigendom.

Van Giffen ging voortvarend en zeer ambitieus aan de slag. Hij lijkt Nederland een proeve van zijn kunnen te hebben willen voorleggen, maar in de organisatie vertilt hij zich aan de opdracht. Met heel veel moeite, en na zeer grote druk vanuit het ministerie, verscheen in 1925 het eerste deel van de publicatie; het laatste deel zou in 1927 uitkomen. Van de in de plannen opgenomen Engelse versie verscheen in 1927 alleen deel 1. De correspondentie met de opdrachtgevers, de informanten en de uitgever A. Oosthoek uit Utrecht, is bewaard gebleven en maakt een fascinerende reconstructie van de totstandkoming van het boek mogelijk.

Vooruitblik

De inhoud van de formele briefwisseling tussen instellingen en particulieren is vaak als een afgeleide terug te vinden in jaarverslagen, rapporten en publicaties. Daarbij komt Van Giffen naar voren zoals we hem vaak hebben gezien: de ambitieuze, hardwerkende en ondernemende archeoloog. Interessante persoonlijke kenmerken zijn terug te vinden in de minder formeel getinte brieven aan de eerder genoemde personen en vertegenwoordigers van instellingen. Een groot aantal namen is inmiddels bekend, waarmee de contouren van het verdere onderzoek zich aftekenen. Die groep met persoonlijke brieven werpt ook een ander, meer persoonlijk licht op Van Giffen. Al gememoreerd zijn de pogingen om op meer beleidsmatig terrein via anderen een vinger in de pap te krijgen. Een anekdotisch voorbeeld is Van Giffen's roekeloze rijstijl met als gevolg een motorongeluk dat Van Giffen kreeg in mei 1924. Hij reed met de motor een jongetje aan en in verschil-

lende brieven beschrijft Van Giffen het ongeluk, zijn langdurig herstel, hoe zijn vrouw tegen zijn rijgedrag aankijkt en waar dat in de toekomst toe zou kunnen leiden. Ter geruststelling: het jongetje hield er geen blijvende schade aan over.

The early correspondence (1912-1924) of A.E. van Giffen

Van Giffen's correspondence shows that after the Leiden conflict and his return to Groningen in 1917, he continued to oppose the dominant position of the National Museum of Antiquities. He managed to create an important archaeological institute to rival it and strove to extend his northern excavation territory to the rest of the Netherlands. The letters also provide glimpses of his personal life.

Noten

1. Limburgs Museum, Postbus 5700, 5900 BE Venlo (l.verhart@limburgsmuseum).
2. Het is hier de *Zaak Leiden* genoemd omdat zich in het GIA een dossier bevindt met die titel, met alle correspondentie over de Leidse verwickelingen in de periode 1912-1917.
3. Mondelinge mededeling J.A. Bakker.

Literatuur

- Eickhoff, M., 2003. *De oorsprong van het 'eigene'. Nederlands vroegste verleden, archeologie en nationaal-socialisme*. Amsterdam, Boom.
- Giffen, A.E. van, 1913. *Die Fauna der Wurten*. Dissertatie Rijksuniversiteit Groningen.
- Giffen, A.E. van, 1924. Ein neolithischer Grabhügel mit Holzkonstruktion in Harendermolen, Gem. Haren, Prov. Groningen, Niederlande. *Prähistorische Zeitschrift* 15, 52–61.
- Giffen, A.E., 1925. De Zuid-Limburgsche voorhistorische vuursteenindustrie tussen Rijckholt en St. Geertruid. *Tijdschrift Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap* 42, 481–503.

- Giffen, A.E. van, 1925-1927. *De hunebedden in Nederland*. Utrecht, Oosthoek.
- Holwerda, J.H., 1913a. Opgraving van twee hunebedden te Drouwen. *Oudheidkundige Mededeelingen van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden* 7, 29–50.
- Holwerda, J.H., 1913b. Zwei Riesenstuben bei Drouwen (Prov. Drenthe) in Holland. *Prähistorische Zeitschrift* 5, 435–448.
- Holwerda, J.H., 1914. Das grosse Steingrab bei Emmen (Prov. Drenthe). *Prähistorische Zeitschrift* 6, 57–67.
- Martin, 1924. Ontgraving van een praehistorische tumulus te Soesterberg. *Verslag van de provinciale Commissie van Toezicht te Utrecht 1923*, 14–32.
- Sanden, W.A.B. van der, 2007. *Reuzenstenen op de es. De hunebedden van Rolde*. Zwolle, Waanders.
- Verhart, L.B.M., 2005. Botsende noorderlingen, de Leidse jaren van A.E. van Giffen. In: E. Knol, A.C. Bardet & W. Prummel (red.) *Professor Van Giffen en het geheim van de wierden*. Groningen, Intermed, 64–77.
- Verhart, L.B.M., in voorbereiding. Een verborgen geschiedenis. Een eerste poging van Van Giffen om in Valkenburg te graven.